

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Антощука Андрія Олександровича на дисертацію Юсупової Катерини Олександрівни на тему «Кримінальні процесуальні та криміналістичні основи участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Відповідно до ст. 1 Конституції України, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Саме побудова України, як демократичної та правової держави у сьогоденних умовах війни практично не можлива через ряд факторів. Основним з них є – збройна агресія російської федерації. Крім цього, є й інші фактори – це зростання злочинності, попри воєнний стан в країні. Злочинність є однією з найнебезпечніших соціальних проблем українського суспільства, що перешкоджає його поступальному розвитку. Особливе місце в структурі злочинності належить і злочинності неповнолітніх. Проте така злочинність має бути належним захищатися представниками адвокатського корпусу з метою дотримання прав неповнолітніх. Водночас у практичній діяльності у цьому аспекті виникають часті проблеми. Саме тому, проблеми здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми та участь захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх потребує негайного вирішення.

Конституція України проголошує, що для надання професійної правничої допомоги діє адвокатура, діяльність якої може бути ефективною лише за умов її належного забезпечення з боку держави. КПК України задекларував положення кримінальних процесуальних гарантій участі захисника в кримінальному провадженні, зокрема щодо неповнолітніх.

Нині в національне правосуддя активно запроваджують норми, принципи й стандарти, передбачені в низці міжнародних документів у сфері захисту прав дітей. У них акцентовано на необхідності особливого захисту дітей, які опинилися в контактi чи конфлікті із законом. Дотримання міжнародних стандартів і вдосконалення чинного законодавства є головною гарантією того, що право на захист неповнолітнього в державі буде забезпечено на належному рівні.

Проблематику участі захисника в кримінальному провадженні, зокрема щодо неповнолітніх, досліджували такі українські науковці: Ю. П. Аленін, А. М. Бірюкова, Т. В. Варфоломеева, В. І. Галаган, І. В. Гловюк,

Ю. М. Грошевий, Я. П. Зейкан, О. В. Капліна, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Маляренко, М. М. Михесенко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, О. Д. Святоцький, О. М. Скрябін, С. В. Слінько, С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, О. Г. Шило, О. Г. Яновська та ін. Процесуальним питанням участі неповнолітнього підозрюваного в кримінальному провадженні та забезпечення його захисту присвячено дисертаційні дослідження А. Є. Голубова, Г. В. Дідківської, М. О. Карпенка, О. О. Левендаренка, С. В. Пастушенка, А. Б. Романюка, Т. В. Фоміної, О. Ю. Хахуцяк, Р. С. Холода. Криміналістичні аспекти зазначеного наукового напрямку у своїх роботах розглядали Л. Л. Каневський, В. К. Комарков, М. О. Пасєка, О. М. Процюк, С. В. Харченко та ін.

Попри наявність змістовних наукових праць, недостатньо дослідженими залишаються особливості здійснення захисту неповнолітніх осіб в умовах активного впровадження в правозастосовну практику міжнародних стандартів здійснення правосуддя, дружнього до дитини, питання допустимості методів розслідування правопорушень неповнолітніх з метою убезпечення їх від повторної травматизації. Постає необхідність комплексного аналізу питань використання адвокатом криміналістичних знань, положень криміналістичної техніки й тактики, методики розслідування окремих видів злочинів, зокрема вчинених неповнолітніми, а також елементів криміналістичної профілактики.

У зв'язку із зазначеним, тема дисертації К.О. Юсупової є теоретично і практично значущою, а її актуальність не викликає сумнівів.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Об'єктивний аналіз обрання та ефективності застосування методів дослідження, визначених К.О. Юсуповою, дає підстави стверджувати про належний науковий рівень рецензованої дисертації. Методологічною основою є діалектичний метод пізнання соціальних явищ і процесів. Під час дослідження використано: історико-правовий метод, який надав можливість встановити генезу нормативно-правової регламентації участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (с. 27-49); формально-юридичний – під час дослідження положень кримінальних процесуальних гарантій участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (с. 50-64); формально-логічний та логіко-семантичний – для уточнення та поглиблення розуміння понятійно-категоріального апарату (с. 64-84); логіко-нормативний – для формулювання та обґрунтування змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства щодо участі захисника

неповнолітнього в кримінальному провадженні (с. 111-128, с. 128-163, с. 195-211). За допомогою порівняльно-правового методу здійснено аналіз норм законодавства України й інших держав щодо участі захисника неповнолітнього в кримінальному процесі Німеччини, Франції, Великої Британії, Польщі, США та інших держав (с. 64-84). Метод системно-структурного аналізу дав змогу визначити процесуальний статус особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності, запропонувати ювенальну спеціалізацію захисника в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх (с. 128-163, с. 195-211). Використано також соціологічний метод (анкетування) – для з'ясування думки практичних працівників щодо проблем дисертаційного дослідження і статистичний – для підкріплення певних тверджень статистичними даними.

На цій підставі сформульовані кримінально-процесуальні і криміналістичні основи участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Основні висновки і рекомендації дисертанта опубліковано у трьох наукових статтях у фахових вітчизняних періодичних виданнях, в одній публікації в іноземному журналі, десяти тезах доповідей на конференціях.

Зазначені публікації відображають обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленої мети і завдань дослідження, а також задовольняють вимогу щодо опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що цілком відповідає умовам зарахування публікацій, наведених у списку публікацій здобувача за темою дисертації.

Для обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо кримінальних процесуальних та криміналістичних основ участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх авторкою проаналізував достатню кількість наукових джерел, у тому числі іноземних дослідників (276 найменувань).

Дисертація К.О. Юсупової підготовлена в межах напрямів Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2021 року», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 230-р; Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027-р; проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні

кримінального правопорушення», у порядку взаємодії Регіональних центрів з надання безоплатної правової допомоги та уповноважених органів з питань пробації (наказ Міністерства юстиції України від 31 жовтня 2022 року № 25/723). Робота узгоджена зі Стратегією розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 року), Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) та виконана відповідно до Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 року, протокол № 28/1).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2019 року (протокол № 22), внесено до переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук, розглянутих і схвалених координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України (реєстр. № 822, 2020 рік).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені здобувачем результати здійснених досліджень засвідчують їх наукову новизну. Зокрема, *вперше*:

- запропоновано визначити в КПК України процесуальний статус особи, стосовно якої передбачено застосування примусових заходів виховного характеру, як «неповнолітня особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності», регламентувавши її права й обов'язки; передбачити, що участь захисника в досудовому розслідуванні в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру забезпечують неповнолітній особі з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР (доповнення ч. 3 ст. 499 КПК України); встановити додаткову підставу закриття кримінального провадження в разі вчинення кримінального проступку особою до досягнення нею віку кримінальної відповідальності, встановленого КК України для цього суспільно небезпечного діяння (доповнення ч. 2 ст. 284 КПК України);
- запропоновано нормативно закріпити спеціалізацію захисника щодо роботи з дітьми, якого залучають для захисту прав неповнолітнього підозрюваного в кримінальному провадженні. Ювенальну спеціалізацію захисника доцільно передбачити в КПК України та Законі України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність». Зокрема, ст. 45 «Захисник» КПК України доповнити новою частиною 2 такого змісту: «Захист неповнолітньої особи здійснюється захисником, який спеціалізується на кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх»; відповідні доповнення внести в ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Авторка удосконалила:

- організаційно-тактичні положення участі захисника під час обрання запобіжного заходу неповнолітньому з обґрунтуванням ефективності такого виду, як передання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, – передання під нагляд адміністрації цієї установи;

- класифікацію СРД у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх шляхом їх поділу на вербальні, невербальні й змішані, під час проведення яких визначено процесуальні та криміналістичні особливості участі в них захисника неповнолітнього підозрюваного: забезпечення додержання вимог закону щодо порядку проведення СРД; внесення ним зауважень до протоколів цих дій; ініціювання запитань, клопотань тощо.

Дістало подальший розвиток: криміналістична складова участі захисника в забезпеченні кримінальних процесуальних гарантій прав неповнолітнього підозрюваного в кримінальному провадженні: застосування криміналістичних знань і положень криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, у взаємодії з органами ювенальної превенції та службами у справах дітей; використання криміналістичної профілактики під час вибору запобіжного заходу; реалізація положень криміналістичної тактики й методики в разі ініціювання судових експертиз та інших процесуальних дій з метою дослідження особи неповнолітнього.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію під час доповідей на наукових конференціях різного рівня, були опубліковані у фахових виданнях та за кордоном. Публікації сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання К.О. Юсупової впроваджено в законотворчу, правотворчу діяльність та освітній процес.

Тому дисертаційне дослідження К.О. Юсупової проведено на високому науково-методичному і методологічному рівнях, результати та положення наукової праці, що винесені на захист, відповідають вимогам щодо здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими і логічними, мають високий ступінь наукової новизни і практичне значення. Це дає підстави стверджувати, що здобувачка цілком опанувала методологію наукового

дослідження та правильно її використала під час наукового пошуку щодо вирішення кримінально-процесуальних та криміналістичних основ участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація К. О. Юсупової є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень кримінальних процесуальних і криміналістичних основ участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Низка результатів та висновків, що отримані в роботі, сформульовано вперше, вони логічні та мають високий ступінь наукової новизни, їх обґрунтованість є належною. Пропозиції авторки щодо визначення в КПК України процесуального статусу особи, стосовно якої передбачено застосування примусових заходів виховного характеру, як «неповнолітня особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності», регламентувавши її права й обов'язки правильно оформлено і має вагоме теоретичне та практичне значення. Рекомендації дисертантки науково аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукового дослідження. К.О. Юсупова у дисертаційній роботі правильно використовувала методи наукового дослідження, ефективно здійснювала аналіз нормативно-правових актів сфери регулювання участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Дисертантка відповідально поставилася до питання узагальнення та використання статистичної інформації, ефективно опрацював інші дані соціологічних досліджень, що цілком сприяло реалізації поставлених наукових завдань і підтверджує опанування автором компетенцій, необхідних для освітньо-наукового ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, які сформульовані та належним чином обґрунтовані під час комплексного дослідження кримінальних процесуальних та криміналістичних основ участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, впроваджено в:

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до КПК України з окремих питань участі захисника неповнолітньої особи в кримінальному провадженні (лист Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 24 квітня 2023 року № 04-27/3-2023/85883);

– *правозастосовній діяльності* – під час кримінального провадження щодо неповнолітніх у діяльності адвокатів (акт про впровадження адвокатського об'єднання «Апріорі» від 15 березня 2023 року), органів досудового розслідування (акт впровадження Головного слідчого управління НПУ від 18 квітня 2023 року № 14492) та судово-експертних установ (акти впровадження Тернопільського і Хмельницького НДЕКЦ МВС України від 28 лютого та 15 березня 2023 року відповідно);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», «Кримінальний процес», для підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних працівників, підготовки лекцій, планів-конспектів семінарських і практичних занять (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 березня 2023 року; Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 17 лютого 2023 року № 37-23/Вп).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження К. О. Юсупової належним чином структуроване, містить анотацію, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки, загалом відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертацій. У додатках до дисертації, які розміщені на 34 сторінках, розміщені акти впровадження результатів дисертаційної роботи, анкети, зведені дані. Повний обсяг дисертації становить 282 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 205 сторінок.

Анотація. У стислій формі авторка висвітлює головні тези дисертаційного дослідження, наводить ключові слова, зазначає перелік публікацій, у яких відображено основні результати представленого дослідження. Анотацію викладено українською і англійською мовами.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробленості проблеми; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; окреслено мету, завдання дослідження, його об'єкт, предмет і використані методи; висвітлено наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення в законотворчій, правозастосовній діяльності та освітньому процесі; наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У **розділі 1** «Теоретико-правові основи участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» авторка виокремила кримінальні процесуальні гарантії участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх і визначила, що вини мають трирівневу

структуру: 1) гарантії права на захист, надання безоплатної правової допомоги, закріплені в Конституції України; 2) гарантії адвокатської діяльності в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, які містяться в кримінальному процесуальному законодавстві, зокрема міжнародних договорах, ратифікованих Україною у встановленому порядку; 3) гарантії прав неповнолітніх учасників кримінального процесу, передбачені в підзаконних нормативно-правових актах.

Встановлено, що криміналістична складова участі захисника в забезпеченні кримінальних процесуальних гарантій прав неповнолітнього підозрюваного в кримінальному провадженні полягає у використанні: а) власних криміналістичних знань під час перевірки дотримання прав неповнолітньої особи стороною обвинувачення; б) положень криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, у взаємодії з органами ювенальної превенції та службами у справах дітей зі збирання документів, які характеризують дитину, під час участі представників цих органів у суді; складових криміналістичної профілактики за участі в обранні найефективнішого заходу правового впливу на підозрюваного з метою його перевиховання; в) положень криміналістичної тактики й методики під час ініціювання судових експертиз для встановлення вікових і психологічних особливостей підзахисного, інших процесуальних дій для збирання доказів.

Окремо авторкою зосереджується увага на тому, що з метою ефективного забезпечення кримінальних процесуальних гарантій участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх доцільним є: запровадження спеціального навчання адвокатів з тематики особливостей участі в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, розроблення та запровадження єдиного стандарту спеціалізованого навчання захисників, яких залучають для надання правової допомоги в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

На завершення у розділі виокремлено криміналістичні рекомендації щодо участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: а) криміналістичне забезпечення конфіденційності побачення захисника з неповнолітнім до першого його допиту (опитування) чи будь-якої іншої процесуальної дії; б) використання захисником тактичних засад й етичних правил за участі в усіх процесуальних діях із підзахисною дитиною, з огляду на особливості дитячої та підліткової психології; в) використання криміналістичних методів і засобів збирання доказів у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього, які відповідають психофізіологічному

розвитку підлітка й унеможлиблюють повторну травматизацію підзахисної дитини; г) дотримання рекомендацій щодо вибору місця проведення допиту (опитування) дитини, облаштування відповідного приміщення для створення обстановки, дружньої до дитини; д) використання під час досудового розслідування та в суді мови і термінології, зрозумілої для вільного сприйняття неповнолітньою особою.

У розділі 2 «Участь захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх на стадії досудового розслідування» авторка звернула увагу на запобіжні заходи, які застосовують до неповнолітнього. Виокремила їх на загальні та спеціальні. При їх розгляді встановлено пріоритетність й ефективність застосування такого спеціального запобіжного заходу до неповнолітнього, як передача його під нагляд батькам чи адміністрації виховної установи.

В результаті дослідження авторкою було встановлено, що у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього найчастіше проводять СРД, які вони класифікувала на відповідні групи. До першої групи відносить – вербальні (допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. До другої групи – невербальні (огляд, обшук, освідування). До третьої групи – змішані (слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, призначення та проведення судових експертиз).

Крім цього, досить детально розглянута активну участь в ініціюванні й ознайомленні з результатами: комплексної психолого-психіатричної експертизи, психологічної, судово-медичної, товарознавчої та інших видів судових експертиз.

Розділ 3 «Участь захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх на стадії судового провадження в першій інстанції» присвячено процесуальним та криміналістичним особливостям участі захисника під час розгляду в суді першої інстанції обвинувального акта щодо неповнолітнього, які виявляються у: 1) криміналістичному аналізі зібраних доказів та їх оцінки, а також визначенні обсягу доказів, які мають бути досліджені судом, порядку їх дослідження, збирання нових (додаткових) доказів, підготовці альтернативних висновків експертів тощо; 2) веденні адвокатського дос'є; 3) використанні національної судової практики та прецедентної практики ЄСПЛ щодо неповнолітніх підозрюваних; 4) формуванні (періодичному уточненні) тактичної позиції захисту у справі, визначенні й узгодженні (коригуванні) спільної стратегії захисту; 5) детальному розробленні тактики ведення захисту в судовому засіданні; 6) підготовці клопотань, визначенні порядку й послідовності їх подання;

7) визначенні тактики участі в судових діях, зокрема прямому та перехресному допитах; 8) формуванні основних тез виступу в судових дебатах.

Позитивом є те, що для ефективної реалізації права неповнолітніх осіб на захист у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів виховного характеру авторкою пропонується в КПК України: а) закріпити процесуальний статус неповнолітньої особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності; б) передбачити участь адвоката такої особи з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР; в) доповнити підставою закриття в суді кримінального проступку у разі його вчинення особою до досягнення віку кримінальної відповідальності, встановленого КК України для цього суспільно небезпечного діяння.

Висновки до кожного розділу та дисертації загалом відповідають меті дисертаційного дослідження та отриманим результатам, а також засвідчують реалізацію поставлених завдань.

Отже, дисертація Юсупової Катерини Олександрівни відповідає передбаченим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання щодо кримінальних процесуальних та криміналістичних основ участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у правозастосовній діяльності. Отримані результати дисертаційного дослідження К. О. Юсупової щодо кримінальних процесуальних та криміналістичних основ участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх є важливим внеском у розвиток наукових знань за спеціальністю 081 «Право», їх рекомендовано використовувати в діяльності закладів вищої освіти, правозастосовній діяльності, під час підготовки наукових публікацій, а також при плануванні досліджень у сфері злочинності неповнолітніх.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувачки. Під час вивчення дисертації К. О. Юсупової звернуто увагу на деякі дискусійні положення, що потребують додаткового пояснення авторки.

1. У підрозділі 2.1. «Організаційно-тактичні основи участі захисника в з'ясуванні обставин, що підлягають встановленню в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» авторка розкриває предмет доказування в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (стор. 90) та засоби збирання доказів стороною обвинувачення (стор. 92-93). Водночас, тема

дисертаційного дослідження заявлена, як: «Кримінальні процесуальні та криміналістичні основи участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх». По суті, у цьому підрозділі авторка мала б розкривати процес збирання доказів та долучення їх до матеріалів кримінального провадження стороною захисту. Саме тому, під час прилюдного захисту, бажано б було почути думку здобувачки із цього питання.

2. У дисертації на стор. 111 авторка пише про те, що встановлюючи дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення, вчиненого неповнолітнім, *захисник може ініціювати або самостійно призначити психологічну експертизу*, на вирішення якої поставити питання: який індивідуально-рольовий статус має підекспертна особа в злочинній групі (лідер, підвладний, введений тощо) і чи це зумовлено її індивідуально-психологічними властивостями й особливостями соціально-психологічної структури злочинної групи. Із цього виникає два запитання: по-перше, чи дійсно може захисник *призначити* психологічну експертизу (навіть виходячи із того, що в ч.1 ст. 243 КПК України передбачено, що сторона захисту має право *самостійно залучати експертів* на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової). По-друге, чому авторка мову веде лише про психологічну експертизу? Яким чином має діяти захисник по іншим судовим експертизам, які характерні для цієї категорії кримінальних правопорушень.

Водночас, зазначені зауваження суттєво не впливають на загальну високу позитивну оцінку підготовленої наукової праці. Вони лише спрямовані на уточнення і роз'яснення окремих положень дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація К. О. Юсупової є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. У процесі вивчення наукових публікацій і дисертаційного дослідження в цілому фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація *Юсупової Катерини Олександрівни* на тему: *«Кримінальні процесуальні та криміналістичні основи участі захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх»* за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

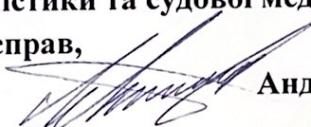
Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор – *Юсупова Катерина Олександрівна* заслуговує на присудження *ступеня доктора філософії* з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**Т.в.о. завідувача кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ,**

кандидат юридичних наук, доцент

«30» ТРАВНЯ 2023 року

Андрій АНТОЩУК

